

דף לג

'אם מכשיצאתה האבן מידו הוציא הלה את ראשו וקבלה – הרי זה פטור.' יש לעיין בזורק את האבן ולא ה' ראשו של הלה במסלול האבן אבל ה' עומד להגיע למסלולה, כגון שהוא נוסע ברכבת, כך האבן תפגע בו, אי חייב או פטור' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

יש להעיר שבסוגינתו נחלקו שתי לשונות בגמרא אם הפטור של 'ממציא את עצמו' נאמר רק לענין גלות, או גם לענין תשלומי נזיקין. וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם (חובל א, יט) שפטור מכלום. ומשמע בגמרא וברמב"ם שגם לענין נזיקין, מקור הדין הוא מן הכתוב ולא מצד הסברא גרידא. ואף על פי שהכתוב מדבר ברוצח, וכיצד למדים ממנו לנזיקין, והלא הרבה אופנים התמעטו בדין גלות ולא במקום אחר? אלא על כרחנו לומר שלמדנו מכאן שפטור מצד הסברא, שנחשב כאנוס (וכ"כ רבנו יהונתן שהטעם הוא משום אנוס, וכ"מ בחדושי הראב"ד). ואם כן מסתבר שאם המסלול ידוע מראש אין זה אנוס. ולפי"ז אפשר שלא נאמר זה אלא בכגון הוצאת ראש מחלון, אבל אם היה הנזיק באותו מקום, אלא שזו קמעא וכדומה, אינו בכלל 'ממציא את עצמו' וגולה ומשלם ד' דברים. שהרי אם נאמר שגזרת הכתוב היא אף באופן שמצד הסברא הפשוטה חייב, כיצד למדים מכאן לענין ד' דברים.

אך קשה אם מצד אנוס מדוע פסק הרמב"ם שפטור מכלום, אף מנזק, והלא אדם מועד לעולם, ואפילו לדעת הפוסקים באנוס גמור, הלא כאן אינו בכלל אנוס גמור. ודאי צריך כפרה – כדמשמע ברש"י שבועות ריש דף ח וע"ש בשא"ר [ואכן הרי"ד ורי"א ו' הטור פסקו שחייב בנזק ופטור מד' דברים]. ונראה שהסברה היא משום שאין המעשה מתיחס לגמרי לעושה, אלא כאילו היה הלה שותף בנזקי עצמו. ועדין יש להסתפק באופן שהנרצח כבר היה באותו מקום אלא שזו. וכן יש לעיין כיצד הדין בנכרי שהרג בשוגג באופן זה; שאם הפטור מצד קרוב לאנוס, גם הוא פטור, כנראה לכאורה מהסוגיא במכות ט. אך אם זו גזרת הכתוב בדין גלות, אין זה שייך בנכרי, ודינו כשאר שוגג שאם הרגו גואל הדם אין נהרג עליו (ערמב"ם רפ"י מהל' מלכים).

'לא צריכא, בגברא דשכיח ולא שכיח וקרי אבבא ואמר להו אין, מר סבר אין' – עול תא משמע,
ומר סבר אין' – קום אדוכתך משמע.' יש לבאר מדוע לא אמרו שחולקים בשכיח ולא שכיח סתם, ללא אמירת 'אין'. (והרא"ש שהביא דברי הגמרא, לא הזכיר כלל אמירת 'אין').
 ונראה לכאורה שגם במה שאמרו לעיל 'שכיח' או 'לא שכיח' המדובר כשענה 'אין', אלא שאם שכיח בעיר, פשיטא שכוונתו ל'קום אדוכתך', כי אין דרכו לקבלם בביתו, ואם לא שכיח פשיטא שכוונתו ל'עול תא' (כמוש"כ התוס').

ויש ראשונים (ע' פסקי הרי"ד ועוד) שגרסו 'דשכיח ולא שכיח. אי נמי דקרי אבבא ואמר ליה אין'. (ולשיטתם, כל שאמר 'אין' אין חילוק אם שכיח או לא שכיח. וע"ע בלחם משנה הל' נזקי ממון י; מלא הרועים).

הרי"ף השמיט חילוקים אלו, וכתב הרא"ש שהנוהג משתנה לפי המקום והזמן, ובזמן הגמרא היו הפועלים רגילים לתובעו בשוק [שהיו רגילים להמחותם אצל שולחני או חנוני, ובעה"ב לא היה נצרך למעות מזומנים שיהו עמו]. ופרטי הדין משתנים בחילוף הזמן כפי המנהג. (ומשמע שכל שהדרך להכנס לבית, חייב בעל הבית בנזקי שורו. וע' באילת השחר).

ד'תניא, פועל שנכנס לתבוע שכרו מבעל הבית ונגחו שורו של בעה"ב... פטור, אע"פ שנכנס ברשות. אמאי פטור? אלא לאו דקרי אבבא ואמר ליה אין, וש"מ אין – קודם אדוכתך משמע'. ואף על פי שכך משמעות הלשון, קורוהו 'נכנס ברשות' מפני שאין לשונו מפורשת, ודומה כאילו נכנס ברשות [שכך הוא לפי דעתו]. (ע' תד"ה תניא)

'שני שוורין תמין שחבלו זה את זה, משלמין במותר חצי נזק...'. דוקא כשנגחו זה את זה בבת אחת, אבל אם אחד התחיל, הוא חייב והשני פטור שהרי 'כל המשנה ובא אחר ושינה בו – פטור'. וגם בשני אנשים, הגם שאין אומרים סברת 'כל המשנה...' באדם המזיק, כל שהשני הכה לצורך התגוננות, ולא היה יכול לגונן על עצמו באופן אחר – פטור (עפ"י הרא"ש; נמוקי יוסף)

'מועד בתם – משלם במותר נזק שלם. תם במועד – משלם במותר חצי נזק'. כתב הרא"ש שמשמעות דברי רש"י מורה שהחישוב נעשה לפי הנזקים עצמם ולא לפי חיוב התשלומים; מעריכים נזקו של זה ביחס לנזקו של זה, אף כי זה חייב לשלם נזק שלם וזה חצי נזק. כגון מועד שהזיק לתם נזק של חמישים, והתם הזיק למועד נזק של ארבעים, ישלם המועד עשרה בלבד. [ולא שלשים, כפי חישוב ניכוי התשלומים].

וסברתו, כיון שהתחילו כאחת, אין כאן חבלה אלא המותר. ואמנם מדברי התוספות משמע שחולקים על כך [שכתבו שמשנה שאינה צריכה היא, ולרש"י – צריכה וצריכה]. וכן הרמב"ם וטו"ש"ע ושאר פוסקים כתבו שהחישוב נעשה לפי חובת התשלומים של כל אחד כדינו, והיינו, שמנכים את חובת תשלומי התם מול חובת תשלומי המועד, ואת המותר משלם.

'יושם השור בבית דין – דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: הוחלט השור... תנו רבנן, שור תם שהזיק, עד שלא עמד בדין...'. הראשונים ז"ל חלוקים בשיטותיהם בבאור מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא. הנה קיצור השיטות:

תוס' בגיטין (מ: ולהלן לו:): וכן בשיטה מקובצת ובפסקי הרי"ד כאן: מחלוקתם אינה אלא קודם גמר דין, אבל לאחר גמר הדין, גם לרבי ישמעאל נחלט השור לניזק ונעשה כשותף בו. ואם מת השור או אבד – אבדו מעותיו.

רמב"ן רשב"א ועוד: אמנם לאחר גמר דין גם לרבי ישמעאל שוב אינו חייב לשלם מן העליה, אבל אם רוצה יכול לסלקו במעות ואינו חייב להגבותו משורו דוקא (ועתוס' להלן לט. ד"ה אין).

רש"י (כן משמע בלשונו להלן, וכ"כ המאירי משמו), הרמ"ה והרו"ה: גם לאחר גמר דין הרי הוא גובה משאר נכסים לרבי ישמעאל, ואינו אלא כאפותיקי סתם.

רמב"ם (כפי הסבר הקצות-החשן ואחיו בעל תרומת הכרי, תז): מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא דוקא לאחר העמדה בדין, אבל קודם גמר דין, אפילו לרבי עקיבא אינו שותף בשור, שאם מכרו ניזק – מכור לרדיא. [ואולם, שעבוד על השור ישנו גם קודם העמדה בדין, ולכך למדו מכאן 'זאת אומרת המזיק שעבודו של חברו...'. (קצוה"ח. וע' שערי ישר ז, כא)]. ויש מי שכתב שמטעם זה המזיק יכול לסלקו בדמים קודם העמדה בדין (נתיבות המשפט פח, ו).

החזו"א (ב"ק ג, יז) תמה על הסבר זה [מהסוגיות דלהלן] ופרש דברי הרמב"ם באופן אחר. (וע"ע אבן האול נז"מ ד, יב; חלקת יואב חו"מ יט. ויש להעיר מדיוק לשון הברייטא דמשמע שלרע"ק הוחלט כבר מעת הנגיחה, דר' ישמעאל אמר 'יושם השור בבית דין' ור"ע – 'הוחלט' ולא 'וחלט').

וכבר הקשו הראשונים: לדעת האומר 'פלאגא נוקא – קנסא', לכאורה קודם העמדה בדין לא חל חיוב כלל, כמו בכל חיובי קנס, ומדוע לרבי עקיבא מכרו מזיק אינו מכור [ואכן כן היא שיטת הרמב"ם שמכור לרדיא הגם שפסק כרבי עקיבא, ולפי הסבר האחרונים הנ"ל זהו נימוק]. וע' בתוס' בסוגיא שגזרת הכתוב היא כאן, בניגוד לשאר קנסות. ויש אומרים שכאן שונה מפני שאין מחוסר גוביינא, או מטעם אחר (ע' מאירי [וע"ע בדבריו להלן לה: ד"ה ומכל מקום]. וע"ע קה"י כו. ודעת הראב"ד לה: שבפלאגא נוקא קנסא אין המודה נפטר). ובשיטה מקובצת הביא לתרץ שמשעת העמדה בדין זוכה למפרע מעת הנזק. (וכן נקטו מדגפשייהו בזכר יצחק סב ד"ה ונראה דכוונת; חזו"א ב"ק ג, יז; בית ישי עב בהערה א. וע' קהלות יעקב יבמות מא שבועות כב). ובשערי ישר (ז, כא ד"ה ולפי"ז) רצה להוכיח מכאן על כל קנס, שהעמדה בדין אינה אלא כעין תנאי אבל החיוב חל למפרע (וע' גם במאירי בשם התוס'). ודחה שכאן שונה שהשעבוד ששעבדה תורה את השור, אלים טפי משאר שעבודים שאינם אלא בגדר 'ערבות'. אמנם יש שכתבו שבכל קנסות חל השעבוד מיד בשעת המעשה, רק החיוב בפועל אינו חל אלא מהעמדה בדין (ע' בחדושי הגרנ"ט סוף ב"ק. וע' חדושי הגרש"ק; קובץ שיעורים ח"ב יא).

ע"ע: חידושי בית מאיר בסוגיין; שו"ת שבט הלוי ח"ד רכו.

מאי בינייהו? הקדישו ניזק איכא בינייהו. בעא מיניה רבא מרב נחמן: מכרו מזיק לר' ישמעאל מהו...! לא נסתפק בהקדישו [שעסקנו בו] אלא במכרו – לפי שקדושת הגוף מפקיעה מידי שעבוד, וודאי הקדשו הקדש. [וקדושת דמים, נראה שהרי היא כמכר ובכלל הספק. ומכל מקום לכו"ע הקדשו קדוש לענין שצריך פדיון בדבר מועט, מגזרה דר' אבהו כדלקמן] (ע' תוס' בע"ב ד"ה משום).

דף לד

'שבח מזיק, נותן כשעת הנזק – מני ר' ישמעאל היא דאמר בעל חוב הוא וזוי הוא דמסיק ליה... כולה רבי עקיבא היא והכא במאי עסקינן, כשפיטמו...' מרש"י ומתוס' מבואר שהנידון הוא על השבח, מי זוכה בו; לר' ישמעאל הוא שייך למזיק, ולר' עקיבא גם הניזק זוכה בו כיון שהוא שותף בשור, אלא שבזה תלוי אם הושבח מאליו או פיטמו המזיק והוציא הוצאות. (ודנו התוס' מדין שותף שמשביח את הנכס המשותף. וע' בחדושי הנצי"ב).

ואולם מהרמב"ם (נזקי ממון ז, יב) נראה שמפרש שהנידון על גביית חצי נזק מגופו, כשאין השור שוה כדי חיובו, ואחר כך הושבח – האם גובה הניזק חצי נזקו כנגד השבח. ולר' עקיבא חילקו ואמרו שאם פיטמו המזיק – אין הניזק גובה מהשבח, שאף על פי שהוחלט השור, הכוונה היא שמשעת העמדה בדין הוחלט למפרע, אבל אין לו ליטול היתרון הקודם מאחר ובפועל רק עתה הוחלט.

[לפירוש זה, ממה שאמרו שבכחש המזיק, לר' ישמעאל הולכים אחר שעת הנזק, כלומר שמשתלם לפי דמיו של אז הגם שעכשיו פחת, מבואר מכאן כשיטת הראשונים שאפילו אם אבד השור – חייב לשלם] (זכר יצחק סב; אור שמח הל' נזקי ממון ז, יב).

'מכדי בין רבי מאיר בין רבי יהודה האי מאה ועשרים וחמשה שקיל והאי קכ"ה שקיל...' – ע' לעיל (יא), חקירת האחרונים אם היות הנבלה שייכת לניזק הוא כדין תשלומין או מעיקרא אינה כלולה בנזק. ובספר אפיקי ים (ח"א כא. ומצוין שם) הוכיח מכאן כפי הצד השני, כי אם נחשבינה כתשלומין, היה

ג. שנים שהיו מהלכים ברשות הרבים, או שהיו שניהם רצים, והזיקו זה את זה – שניהם פטורים (שכל אחד גרם לעצמו חבלה זו. תוס').

רש"י (מת: והרשב"א (כאן) פירשו 'הזיקו' לאו דוקא אלא הווקו ממילא, אבל הזיקו בידיים, אפילו שלא בכוונה – חייב. והרמ"ה (מובא בטור) והראב"ד (מת: והנמו"י מפרשים 'הזיקו' ממש ופטורים מפני ששניהם עשו מעשה. [וכן נראה מדיוק לשון התוס' והרא"ש, שבלא כוונה נחשב כ'הזיקו' אעפ"י שהזיקו בידיים. וכ"כ רש"ל ובאבן האזול ו,ג. אך מהגר"א משמע שנקט בשיטת התוס' דלא כהרמ"ה. ויש אומרים שאף כונת רש"י כהרמ"ה, שכל שפגעו בדרך הליכתם, הו"ל 'הזיקו' – עפ"י פרישה שעז ואבהא"ז. וכ"נ כוונת הרמב"ם].

אחד רץ ואחד מהלך – במשנה שנינו: פטורים. ואולם בברייתא אמר איסי בן יהודה שהרץ חייב מפני שהוא משונה (כלומר שלא ברשות). ומודה איסי בן יהודה בערב שבת בין השמשות שהוא פטור מפני שרץ ברשות [כאדם המקבל פני מלך]. אמר רבי יוחנן: הלכה כאיסי בן יהודה [ופירש משנתנו שפטרה, בערב שבת בין השמשות].

א. 'בין השמשות' לאו דוקא אלא מחצות היום, כשרץ להכין צרכי שבת (עפ"י רא"ש והג"א). ודוקא בשלא נתכוין פטור (ר"י).

ב. יש מי שכתב דוקא בערב שבת בין השמשות שהכל יודעים שישנם רצים לכבוד השבת, אבל לא בזמן אחר, ואפילו רץ לצורך פיקוח נפשות (חדושי ר' מאיר שמחה). ואין כן דעת כמה פוסקים (ע' רש"ל; חות יאיר רו). ונראה שאם רואה אותו רץ – הרץ פטור, שהיה לו ליותר בעצמו, וסברת הגרמ"ש נכונה כשאינו רואהו. ויתכן ששאר הפוסקים נקטו שבאופן זה חייב בכל אופן. ערי"ד.

יש אומרים: דוקא בכגון ערב שבת שהוא ממהר ואין לו שהות, אבל לא בשאר ריצה של מצוה (עפ"י מרדכי; הגהות מיימוניות חובל ו; חות יאיר רו – ושם כתב לחייב אפילו כשזמנו דחוק לקיים המצוה ברב עם). ויש פוטרים בכל ריצה לדבר מצוה (רש"ל עפ"י או"ז. וכתב שאפילו רץ כל ימות השבוע לצרכי שבת, אלא שבערב שבת אחר חצות אינו צריך להוכיח זאת, משא"כ בשאר ריצות מצוה).

ג. הזהיר הרץ את המהלך לנטות הצדה, ולא שמע אליו והזיק – פטור (מובא במאירי ובשיטמ"ק).

ד. המבקע עצים, אפילו ברשותו, והזיק ברשות היחיד אחרת [אעפ"י שאין מצויים שם הרבים] – חייב (שלא היה לו לבקע סמוך כל כך לחצר חברו. רבנו יהונתן). וכל שכן מבקע ברשות הרבים או לרשות הרבים. הזיק ברשותו, כגון שנכנס אחר שלא ברשות – פטור, אבל אם בעה"ב ידע בו, אעפ"י שנכנס שלא ברשות חייב בתשלומי נזק אפילו שלא בכוונה (וכדלהלן מת. ותוס').

דפים לב – לג

סח. א. הנכנס לחנותו של נגר ונתזה בקעת וטפחה על פניו וכד' – מה הדין לענין תשלומי נזיקין ולענין חובת גלות לרוצח?

ב. מי שיצאה אבן מתחת ידו, והוציא הלה את ראשו וקבלה, מה הדין לענין תשלומי נזיקין וחובת גלות?

א. הנכנס לחנותו של נגר ונתזה בקעת וטפחה על פניו [או בחנותו של נפח וניתזה ניצוצת] – פטור. ואם נכנס ברשות – חייב. ופירש רבי יוסי בר חנינא: חייב בארבעה דברים (בחבלה) ופטור מגלות (במיתה). סתמא דגמרא פירשה דברי רבי יוסי בר חנינא ביחס לסיפא, כשנכנס ברשות. והטעם שפטור מגלות, פירש רבא, שאין די לו בגלות לכפר שהריהו שוגג קרוב למזיד. (ובהמשך הגמרא נראה עיקר הטעם לפי שאינו דומה ל'יער'. עתוס' ואו"ז).

כשנכנס שלא ברשות פטור מארבעה דברים אעפ"י שראהו נכנס, ומכל מקום חייב בנזק כשראהו ואעפ"י שלא נתכוון להזיקו (ערש"י). או גם מדובר כשלא ראהו נכנס ופטור אף מנזק [אבל נכנס ברשות חייב אעפ"י שלא ראהו, שהיה לו לחשוב כיון ששאל רשות ודאי רוצה ליכנס] (עפ"י תוס' ורא"ש ורי"ד).

רב פפא בשם רבא שנה דברי רבי יוסי בר חנינא על הרישא (וחייב בארבעה דברים מפני שראהו נכנס, ופשע שלא בדרך תחילה (עפ"י רש"י). ומ"מ פטור מגלות שאינו דומה ליער, כי הואיל ותחילת כניסתו שלא ברשות אין לו לחוש כל כך. עתוס'). ולפי זה, בסיפא שנכנס ברשות חייב גלות. [ומה שפטרו בברייתא אחרת, העמידו בשולית הנגר שרבו מסרהב בו לצאת וכסבור יצא. ואולם באדם אחר שאין לו אימת רבו – חייב, שהיה לו להעלות בדעתו שמה לא שמע לו לצאת].

הרא"ש הביא מהרמ"ה שפסק כרב פפא, שהיא לשנא בתרא. וכן נקט בדעת הרי"ף, וכן נראה מהרמב"ם (רוצה ו,יא). וכן נקט רש"ל. ואולם דעת הרא"ש עצמו לפסוק כלשון ראשונה שנאמרה מסתמא דגמרא.

וכתב שיש נפקותא בדבר גם לענין תשלומי ארבעה דברים בנכנס שלא ברשות, שלפי לשון ראשונה פטור, ואף מנזק. וברי"ף משמע שנקט לחייב. (יש לשאול, מדנקט אף מנזק משמע בשלא ראהו וכנ"ל. ואם כן באופן זה מהי תיתי לחייבו בד' דברים לפי לשנא בתרא, הלא לל"ב מיירי בראהו כמוש"כ התוס'. וגם מהרי"ף אין לשמוע זאת. וי"ל שנקט כסברת הרשב"א ועוד, שהואיל והכל רגילים להיכנס אצל האומנים הלכך חייב אף בשלא הכיר בו. וכן הביא המאירי בשם רבותיו).

והרי"ד כתב שאין נפקותא בין הלשונות לענין ארבעה דברים, אלא כל שראהו חייב וכל שלא ראהו פטור אף מנזק. ויש מחייבים בשלא הכיר בו בנזק עכ"פ (מאירי) ויש מחייבים אף בארבעה דברים, מפני שהכל רגילים להיכנס לחנות (ערשב"א ומאירי ויש"ש).

ב. מי שיצתה אבן מתחת ידו והוציא הלה את ראשו וקיבלה – אמר רבי אליעזר בן יעקב שפטור מגלות (ומציא – פרט למציא את עצמו). לפי מה שמסר רב זביד בשם רבא, בזה אמר רבי יוסי בר חנינא שחייב בארבעה דברים (בחבלה). ואמרו שלפי השונים דברי ריב"ח על הברייתא האחרת, כאן פטור לגמרי. כתב הרי"ף שכן מסתבר לנקוט להלכה, שפטור אף לענין ארבעה דברים. וכן פסק הרמב"ם (חובל א,ט). ולדעתו פטור אף מנזק (וע' גם בשו"ע תכ,ל). ויש שכתבו כמה ראשונים שבנזק חייב, שאדם מועד לעולם (ר"ה, ר"ד, ריא"ז. וכן יש גורסים ברי"ף. ע' ר"י מלוניל. וע"ע במאירי). ויש שנוקטים להלכה לחייב בארבעה דברים (ע' הג"א בשם מהר"ה, ומאירי)

דין גלות בשליח ב"ד המכה – ע' במכות כב.

דף לג

ט. פועלים שבאו לתבוע שכרם מבעל הבית ונגחם שורו של בעה"ב וכד', מה הדין?

פועלים שבאו לתבוע שכרם מבעל הבית ונגחם שורו של בעל הבית או נשכם כלבו של בעה"ב – פטור. אחרים אומרים: רשאים פועלים לתבוע שכרם (הלכך חייב). ופירשו שמדובר בבעה"ב המצוי קצת בעיר מחוץ לביתו, ובאו הפועלים וקראוהו בשער ואמר להם 'אין'; תנא קמא סבר 'עמוד על מקומך' משמע (והרי זה כנכנס שלא ברשות) ואחרים סוברים 'היכנס' במשמע.

ואולם אם בעל הבית מצוי בעיר, לדברי הכל אינם רשאים לתבוע שכרם בביתו, ופטור. ואם אינו מצוי להם – לדברי הכל רשאים.

א. התוס' נקטו שגם לענין אמירת 'אין' יש הבדל אם מצוי אם לאו; שאם מצוי בביתו ולא בשוק, לדברי הכל 'אין' משמע היכנס. ואם מצוי בשוק לדברי הכל עמוד במקומך במשמע.

ב. אין הבדל אם הוזק הפועל או מת, ולענין תשלומי כופר (עפ"י ר"ח ומאירי).

ג. הרי"ד בפסקיו כתב שמסתבר כמי שאומר עמוד במקומך משמע. וכן פסק ריא"ז.

והרי"ף השמיט דין זה. ונראה מפני שעכשיו המנהג פשוט לבוא לבית בעה"ב לתבוע שכרו, גם אם הוא מצוי בעיר. והדין משתנה בהתאם למנהג הנהוג. וכן הדעת נוטה (רא"ש. והרמב"ם ג"מ י, יא) סתם שפועל הנכנס לתבוע שכרו הוי שלא ברשות. וע' מ"מ).

ע. א. שני שוורים שחבלו זה את זה, וכן שני אנשים או אדם ושור – כיצד מתחשבים תשלומי הנוקים?
 ב. תשלומי שור תם מגופו, כיצד?

א. שני שוורים תמים שחבלו זה את זה – משלמים במותר (= בהפרש) חצי נזק. שניהם מועדים – משלמים במותר נזק שלם. אחד תם ואחד מועד, מועד בתם – משלם במותר נזק שלם. תם במועד – משלם במותר חצי נזק.

א. השמיענו בזה שאפילו נאבד שור אחד, לא יאמרו בעליו אגבה כל חצי נזקי משלך ואתה תפסיד נזקך שאבד שורי, שהרי התם משתלם מגופו (תוס' [אליבא דרבי ישמעאל]; נמו"י בשם הרא"ה). ולרבי עקיבא שאמר יוחלט השור, משמיענו שאם הקדיש אחד את החצי מהשור השני [ולכאורה הוא שותף בו] – אין קדוש אלא כנגד חצי המותר (עפ"י תוס' ותוס' שאנץ). יש מי שכתב שדינים אלו אמורים רק כשהזיקו בבת אחת, אבל בזה אחר זה [שלא בשעת חימום, ע' להלן] – כל אחד זוכה בשור השני כאילו היה נזק יחיד (עפ"י חו"א ח, ד).

ב. מדברי התוס' נראה שהמותר הוא מחיובי התשלומין של כל אחד, וכן מפורש בפסקי הרי"ד ובנמוקי יוסף, כלומר שמחשבים תחילה כמה כל אחד צריך לשלם בפועל על נזקו, ורק אח"כ מקזוים זה בזה. [ואם נפחת השור האחד כתוצאה מנגיחת חברו ואח"כ הזיק הוא, מחשבים את תשלומיו לפי שווי גופו בשעת הנזק. נמו"י].

ואולם מפרש"י נראה לדקדק שהמותר הוא בנזק, ומשמיענו כאן חידוש שבאופן זה נמצא התם משלם נזק שלם, שהואיל והתחילו כאחת, אין כאן חבלה אלא המותר. כגון מועד שחבל בתם חמשים והתם במועד ארבעים, לפירוש התוס' המועד חייב שלשים ולפרש"י עשרה (רא"ש). וכן נקט הריא"ז בפסקיו. ואולם אם הזיקו בזה אחר זה – אף לדעה זו מחשבים לפי חיוב התשלומין של כל אחד ואחד (עב"ח תב).

ותם שחבל במועד המשלם במותר חצי נזק, לדעה ראשונה משלם את ההפרש בין סכום חצי נזקו לסכום נזק שלם שחייב לו המועד (עפ"י רמב"ם וש"פ). ולדעה השניה משלם חצי מהפרש שווי הנוקים (ע' מאירי ותיו"ט).

וכן שני אנשים שחבלו זה בזה – משלמים במותר נזק שלם. אדם במועד ומועד באדם – נזק שלם. אדם בתם ותם באדם; אדם בתם משלם במותר נזק שלם ותם באדם משלם במותר חצי נזק. רבי עקיבא אומר: אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם (כמשפט הזה יעשה לו – כמשפט שור מועד בשור הכתוב בסמוך, כן משפט שור באדם. ואולם אינו משלם מן העליה כמועד. יעשה לו – מגופו משלם).

א. הלכה כחכמים שתם באדם משלם חצי נזק (רא"ש).
 ב. מדובר שהתחילו השוורים זה עם זה בבת אחת, או חבל השני בראשון לאחר זמן, אבל אם האחד התחיל ומפני כן השני הוויקו – אין חייב אלא המתחיל.
 וכן הדין בשני בני אדם, אלא שבבני אדם השני פטור רק אם לא היה יכול להציל עצמו בלא החבלה, אבל אם היה יכול להציל עצמו בחבלה מועטת וחבל חבלה מרובה – חייב (רא"ש; נמו"ז).
 ובפסקי הרי"ד כתב שבשני שורים, אפילו התחיל האחד מוציאים חבלה כנגד חבלה, אבל אדם שהתחיל בשור ומחמת חבלתו חזר השור וחבל בו – אין מנכים לאדם כלום מפני שהוא שיסה אותו עליו. והריא"ז כתב שאפילו באדם ושור – שניהם חייבים.

ב. לדברי רבי ישמעאל, שור תם שנגח – יושם בבית דין. סבר, הניזק בעל חוב הוא ומעות הוא שנושה בו (ומכרו את השור החי – לבית דין הזהיר הכתוב). רבי עקיבא אומר: הוחלט השור (כשווי חצי הנזק) לניזק. סבר, שותפים הם. (ומכרו – הניזק והמזיק). וכן נקטה סתם מתניתין 'נוטל את השור'.

א. יש אומרים שלרבי ישמעאל יכול המזיק לסלק הניזק במעות [או במיטב. עפ"י רבנו יהונתן], ורק אם אינו רוצה ליתן מעות – ב"ד מחליטים השור לניזק כדמי חצי הנזק (ע"ש"י ותוס', ראב"ד ורשב"א ועוד). ומחליטים לאלתר ואין נותנים לו שהות זמן (ראב"ד).
 ויש אומרים שאין יכול לסלקו במעות (ר"י, מובא בתור"פ להלן לג. ובשיטמ"ק כאן; תוס' גטין מ: [לכמה מהמפרשים]; רמב"ן יבמות מו.).

יש אומרים שיכול לסלקו רק כאשר השור המזיק שוה יותר מדמי חצי הנזק, שאז יכול המזיק למכרו כדי לחלק וכמו כן יכול לסלק הניזק במעות (עפ"י ריב"א).

וקודם העמדה בדין, אפילו אין מעות למזיק – השור שלו הוא, ואם תפסו הניזק וחרש ועשה בו מלאכה – מנכה לו דמי הפירות שאכל מחובו (רי"ד).

ב. הלכה כרבי עקיבא וכסתם מתניתין שנוטל את השור ואין יכול לסלקו במעות (רמב"ם רא"ש וש"פ).

וגם לדבריו אינו חייב אלא על ידי עדים, ועל פי בית דין סמוכים בארץ ישראל (ריא"ז).

ג. יש אומרים שאפילו לרבי עקיבא, קודם העמדה בדין לא הוחלט השור לניזק (עפ"י רמב"ם. אם מפני שפלגא נזקא קנסא ואין אדם זוכה בקנס עד העמדה בדין (קצוה"ח ותרצה"כ), או אפילו אם ממון הוא – ע' חזו"א ג, ז), ויכול לסלקו במעות (עפ"י מנחת חינוך נא; אבן האול ד, יב ח, ט). ויש חולקים (כ"מ בשאר הראשונים, ואף בדעת הרמב"ם יש אומרים כן – ע' תרומת הכרי תו ועוד).

עא. שור תם שהזיק, מה הדין באופנים דלהלן?

א. מכרו או נתנו או הקדישו המזיק.

ב. מכרו או נתנו או הקדישו הניזק.

ג. שחטו המזיק.

ד. קדמו בעלי חובות של המזיק וגבוהו.

ה. מה דין כל אלו בשור המועד שהזיק.

א. מכרו מזיק או שנתנו במתנה, לרבי עקיבא – לא עשה כלום (בחלק השוה חצי הנזק) שהרי זה מוכר זה מוכר דבר שאינו שלו.

יש אומרים, דוקא לאחר שעמד בדין, אבל קודם שעמד בדין – מכרו מכור לחרישה ובע"ח חוזר וגובה ממנו (כמו שפירשו הברייתא, ואתיא גם לרע"ק – כן נראה בדעת הרמב"ם). ויש אומרים אף קודם העמדה בדין (עפ"י חרושי הראב"ד רמב"ן רשב"א ועוד). וכן נפסק בטור ורמ"א (תו, ב) לרבי ישמעאל – מכירתו מכירה לחרישה, ואולם הניזק חוזר וגובהו (רב נחמן). [ואעפ"י שהלווה שמוכר מטלטלין אין ב"ד גובים אותם לבעל חובו, כאן הרי זה כאפותיקי, וכאפותיקי של קרקעות ועבדים שיש להם קול]. רש"י וראב"ד ואו"ז פירשו 'לחרישה' – שאם חרש בו לוקח, אינו נותן דמי החרישה לניזק. ורמב"ם ורשב"א פירשו שחורש בו לכתחילה [אבל לשלם, צדד הרשב"א לפטור בכל אופן]. וכן נקט הגר"א. ואילו המאירי כתב שאין זה כגולן ומחזיר מה שנשתכר בו. וכן פסקו הרי"א ו"הטור], ואין אחד מהצדדים יכול לחזור בו (מ"מ נזק ממון ה,ו).

הקדישו, עד שלא עמד בדין – הרי זה מוקדש לענין שצריך פדיון בדבר מועט (כדרכי אבהו), גזרה שמה יאמרו הקדש יוצא לחולין בלא פדיון.

התוס' ועוד ראשונים פירשו שכן הדין בין לרבי ישמעאל בין לרבי עקיבא. ופירשו שאף לרבי ישמעאל אינו קדוש ממש מפני שקדושת דמים אינה מפקעת מידי שעבוד [ולר"ת, חיזוק חכמים את שעבודו של הניזק]. ומדובר בבעל מום, או בתם שהקדישו לבדק הבית. והמגיד-משנה (ה,ו) כתב שלרבי ישמעאל מוקדש מעיקר הדין ולא מגזרה (וערא"ש והג"א). הקדישו משעמד בדין – אינו מוקדש.

ב. מכרו ניזק או שנתנו במתנה או שהקדישו – לרבי עקיבא, את שלו הוא מוכר ונותן ומקדישו. לרבי ישמעאל אינו מכור.

א. לדעת האומרים שאף לרע"ק אינו מוחלט אלא לאחר העמדה בדין, אם הקדישו ניזק מוקדם – אינו מוקדש (עפ"י קצוה"ח תו).

ולדעת האומרים שהוחלט מיד, אם הקדישו ובא אחד ונהנה – אם לבסוף הודה המזיק ונפטר, הוברר שלא היה זה הקדש ופטור (ע' שיטמ"ק בשם רא"ש; מנ"ח נא). ואם לא הודה והניזק גבאו לבסוף, נחלקו אחרונים האם יכול לחזור בו מההקדש קודם שבא השור לרשותו (עפ"י תשובת רעק"א), אם לאו (ע' מנ"ח נא; ים התלמוד). וי"א אפילו לא גבאו לבסוף הקדשו הקדש (ע' פנ"י וים התלמוד. מובא כ"ז באנציקלופדיה תלמודית כט"ז עמ' תקסו).

ב. כתבו הפוסקים (חו"מ תו) שגם בזמן הזה שאין דנים דיני קנסות, מכרו הניזק – מכור, שהועילה מכירתו שלכשיתפסנו הניזק יטלנו הלוקח. ויש מי שכתב שאין המכירה מכירה אלא שאם תפסו אח"כ הניזק – חייב להמציאו ללוקח (עפ"י חת"ס שם).

ג. יש אומרים שלאביי האומר (בפסחים ל) בעל חוב למפרע הוא גובה, אם לבסוף גבה הניזק מהשור עצמו – הקדשו הקדש (עתוס' ורשב"א). ויש אומרים שאפילו רבא מודה בשור תם שגובה למפרע – אם נוקטים שאינו יכול לסלקו במעות (עפ"י תור"פ, תוס' גטין מ:). ויש חולקים וסוברים שאין הקדשו הקדש מפני שבאותה שעה יכול היה לסלקו במעות או להודות ולהיפטר (עפ"י מלחמות ה' להלן לו. וע' גלה"ש).

ג. שחטו המזיק – בא הניזק וגובה מבשרו (ומכרו את השור – מכל מקום). ואולם אם שחט קודם שעמד בדין – מה שעשה עשוי לענין זה שהפחת שפחתו מיתה אין המזיק משלמו [כדין המזיק שעבודו של חברו, שפטור].

א. לדעת הראשונים שלרבי עקיבא הוחלט קודם גמר דין, אם שחטו המזיק – חייב כדין מזיק שותפות חברו (עפ"י ראב"ד, רמב"ן להלן, מאירי).

ב. גם לדידן שאין אנו מגבים הנזק בדין, כיון שאם תפס אין מוציאים ממנו – חייב המזיק לשלם אם שחטו (טור חו"מ תו. וע"ע בהגהות חת"ס ובחור"א ג, כ).

ג. יש פוסקים להלכה שחייב לשלם משום מזיק שעבודו של חברו (עפ"י או"ז רא"ש וטור. וכן דעת התוס' בכ"מ (ע' יש"ש אות יח). ובלח"מ (ה, ת) תמה על הרמב"ם שלא פירש כן, והלא פסק שהשורף שטרותיו של חברו חייב). וכן אם הבריח השור – דנים דינא דגרמי וחייב (נמו"י בסוף הפרק). ואין הדבר מוסכם (ע' מאירי).

ולדברי הכל אסור לכתחילה להזיק שעבודו של חברו (וכן מפורש בשיטמ"ק מ: מהרא"ש. וכ"ה בתרומת הדרשן (שו) בפירוש דברי התוס' שם).

ד. מת השור – הפסיד הניזק אפילו לרבי ישמעאל (פסקי הרי"ד; יש"ש להלן יח).

ד. קדמו בעלי חובות וגבו, בין שחב להם עד שלא הזיק בין שהזיק עד שלא חב – לא עשו ולא כלום, לפי שאין משתלם אלא מגופו. [ואעפ"י שננקוט בעל חוב מאוחר שקדם וגבה – מה שגבה גבה, כאן שונה שגוף השור משועבד לניזק יותר משמשועבד לבע"ח (תוס') שהרי גם אם היה ברשות הבע"ח כשנגח, היה הניזק משתלם ממנו].

יש מי שכתב שאם היה משועבד לבע"ח מטלטליו אגב קרקע, אם קדמו בעלי חובות – הם קודמים לגבות מהשור ואין הניזק מוציא מהם (רי"א ז). ויש אומרים רק באפותיקי מפורש שאין יכול לגבות ממקום אחר. ודוקא שקדמו בע"ח, אבל אם קדם הנזק – מוציאים מהם, שבע"ח מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה (טוחו"מ תו).

ה. בשור המועד, מכרו ונתנו והקדישו המזיק, או ששחטו, בין קודם שעמד בדין בין לאחר שעמד – מה שעשה עשוי. קדמו בעלי חובות והגבה להם, בין חב עד שלא הזיק בין שהזיק עד שלא חב – מה שעשה עשוי, לפי שאין משתלם אלא מן העליה. הניזק שמכר או הקדיש – לא עשה כלום.

דף לד

עב. שור שנגח שור אחר, מה דין התשלומין באופנים הבאים?

א. השור הניזק שבח או כחש לאחר הנזק.

ב. השור המזיק שבח או כחש.

ג. הנבלה פחתה או השביחה.

א. שור שנגח שור אחר, ושבח הניזק לאחר הנזק, אפילו שבח מאליו – חייב המזיק לשלם כפי נזקו בשעה שהזיק [ואינו נפטר בטענת מה הפסדתיך, הואיל ויש לומר אלמלא הזיקו היה משביח יותר. ומאידך אין למזיק תביעה על מניעת שבח-יתר כתוצאה מהנזק. ערש"י ותוס' ורי"א ז].